

ANDRZEJ PRINKE

JESZCZE O LISTACH PROFESORA JÓZEFA KOSTRZEWSKIEGO DO CÓRKI

MORE ON THE LETTERS OF PROFESSOR JÓZEF KOSTRZEWSKI TO HIS DAUGHTER

This note contains a supplement to the publication of the manuscript “My Father’s Letters” by Maria Kostrzewska-Orlewicz, Prof. Józef Kostrzewski’s daughter (Prinke 2009). It presents some results of further archival research.

KEY WORDS: Józef Kostrzewski, biography, history of Polish archaeology, archaeology in Poland, memoires, correspondence, archaeological archives, personal documents

W poprzednim tomie „Przeglądu Archeologicznego” zamieszczono tekst świeżo odnalezionego w Archiwum PAN, Oddział w Poznaniu, rękopisu córki prof. Józefa Kostrzewskiego – Marii (ryc. 1) pt. „Listy mego Ojca” wraz z odpowiednimi objaśnieniami (Prinke 2009). Już po jego opublikowaniu, w trakcie dalszej kwerendy poświęconej osobie i dziełu Józefa Kostrzewskiego, autor tych słów natrafił na dokumenty, które pozwoliły uzupełnić i skorygować kilka poprzednich ustaleń, opartych na relacjach ustnych. Do niniejszego opracowania dołączono także wybór pozyskanych ostatnio ilustracji, związanych z poruszaną tu problematyką.

Najistotniejsza rozbieżność, jaka zakradła się do cytowanej publikacji, dotyczy okoliczności wyjazdu na stałe z Polski w czerwcu 1956 r. synowej Profesora – Jean (Joanny) Kostrzewskiej, z d. Anderson (12.11.1921-29.3.2010; ryc. 2), żony jego naj-

starszego syna – Zbigniewa (12.2.1913-5.6.1955). Po śmierci Zbigniewa Jean postanowiła powrócić do rodzinnego miasteczka Meigle w Szkocji wraz z trójką swych dzieci: Przemysławem (ur. 3.6.1946), Piotrem (ur. 11.8.1947) i Teresą (ur. 10.9.1954). Dla Józefa Kostrzewskiego decyzja ta była z pewnością ciężkim przeżyciem, tym bardziej, że do chwili wyjazdu cała czwórka mieszkała przez pewien czas w jego willi w podpoznańskim Strzeszynie. Według „rodzinnej legendy”, którą przytoczono w poprzedniej publikacji, Jean miała wyjechać do Wielkiej Brytanii w sposób nielegalny, przekupiwszy kapitana polskiego statku handlowego (Prinke 2009, 26, przyp. 9). Wersji tej przeczy pozyskany ostatnio dokument, ukazujący prawdę historyczną – może nie aż tak sensacyjną, lecz równie niecodzienną: jest to kopia decyzji Rady Państwa PRL z dn. 24.5.1956 o udzieleniu Joannie Kostrzewskiej i jej dzieciom

Ryc. 1. Maria Kostrzewska-Orlewicz (24.1.1924-3.10.2005), córka prof. Józefa Kostrzewskiego i autorka tekstu „Listy mego Ojca” (1983). Biecz (1942).
Z archiwum rodzinnego Marii Orlewicz-Barut

Fig. 1. Maria Kostrzewska-Orlewicz (24.1.1924-3.10.2005), daughter of Prof. Józef Kostrzewski and author of the archival text „My Father’s Letters” (1983). Biecz (1942). From the family collection of Maria Orlewicz-Barut

oficjalnej zgody na „zmianę obywatelstwa polskiego na obywatelstwo brytyjskie” (ryc. 3)¹. Wyjazd nastąpił w czerwcu tegoż roku, polskim parowcem s/s „Jarosław Dąbrowski” (ryc. 4). Tenże przypis 9 wymaga ponadto dwóch innych uwag: (1) prawidłowa pisownia nazwiska panińskiego Jean brzmi: Anderson, (2) już po ukazaniu się cytowanej publikacji Jean Anderson-Kostrzewska zmarła w Dundee (Wielka Brytania) w dniu 29.3.2010 r. Błędna

¹ Autor dziękuje p. Teresie (Tessie) Mendez, z d. Kostrzewskiej (Wielka Brytania) za udostępnienie szeregu cennych dokumentów, związanych z osobą jej dziadka – prof. Józefa Kostrzewskiego i kilku innych osób z kręgu jego najbliższej rodziny.

Ryc. 2. Jean Kostrzewska, z d. Anderson (12.11.1921-29.3.2010), żona najstarszego syna prof. J.Kostrzewskiego – Zbigniewa (12.2.1913-5.6.1955). Zdjęcie paszportowe (1956). Z archiwum rodzinnego Tessy Mendez (Teresy Kostrzewskiej)

Fig. 2. Jean Kostrzewska, née Anderson (12.11.1921-29.3.2010), wife of Zbigniew Kostrzewski (12.2.1913-5.6.1955), Professor’s eldest son. Passport photo (1956). From the family collection of Tessa Mendez (née Teresa Kostrzewska)

okazała się również data urodzenia jej córki – Teresy Kostrzewskiej (ob.: Tessa Kostrzewska-Mendez): zamiast 16.9.1954, jak podaje odręczna notatka Profesora, winno być: 10.9.1954 r. Korekty wymaga również inny szczegół, dot. śmiertelnego wypadku trzeciego z synów Zbigniewa i Jean Kostrzewskich – Ronalda Grzegorza (ur. 23.8.1950; ryc. 5.). Zmarł on w dn. 11.3.1953 r. w Szprotawie jako dwuletnie dziecko w wyniku utopienia, jednakże nie w kałuży, jak to głosiła przytoczona uprzednio informacja ustna (Prinke 2009, 35), lecz w stawie, położonym w parku miejskim.

Dzięki otrzymanym niedawno dokumentom osobistym najstarszego syna Profesora – Zbigniewa, można było skorygować datę jego urodzin: 12.2.1913. W tym kontekście dziwi fakt, że uprzednio podana data, późniejsza o półtora miesiąca (Prinke 2009, 26, przyp. 8) występuje m.in. w „Pamięt-

KANCELARIA
RADY PAŃSTWA

POLECONY

Warszawa, dn. 24 maja 1956 r.

Nr.73/170/56/Pr.

Ob. Joanna K O S T R Z E W S K A

P o z n a ń 15.
ul. Biskupińska 1.

Biuro Prawne Kancelarii Rady Państwa zawiadamia, że Rada Państwa uchwałą z dnia 16 maja 1956 r. zezwoliła na zmianę obywatelstwa polskiego na obywatelstwo brytyjskie:

Kostrzewskiej Joannie z domu Anderson, ur. 12 listopada 1921 r. w Glasgow (Anglia), córce Wilhelma i Sary-Emilii z domu Quigley.

Stosownie do art. 11 ust. 2 ustawy z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim zezwolenie rozciąga się na dzieci Kostrzewskich Zbigniewa i Joanny z domu Anderson, urodzone w Poznaniu:

Kostrzewskiego Przemysława-Jerzego, ur. 3 czerwca 1946 r.
Kostrzewskiego Piotra-Antoniego, ur. 11 sierpnia 1947 r.

P.T.O.

Kostrzewską Teresę-Jadwigę, ur. 10 września 1954 r.

VDyrektor Biura Prawnego

Segalewicz
(Paulina Segalewicz)

Ryc. 3. Decyzja Rady Państwa PRL z dnia 24.5.1956, umożliwiająca Joannie (Jean) Anderson-Kostrzewskiej i jej dzieciom na emigrację do Wielkiej Brytanii. Z archiwum rodzinnego Tessy Mendez (Teresy Kostrzewskiej)

Fig. 3. Decision of the State Council of the People's Republic of Poland from May 24th, 1956, permitting Joanna (Jean) Anderson-Kostrzewska and her children to emigrate to Great Britain. From the family collection of Tessa Mendez (née Teresa Kostrzewska)

Ryc. 4. Jean Kostrzewska i troje jej dzieci przed wyjazdem do Wielkiej Brytanii na pokładzie polskiego statku handlowego m/s „Jarosław Dąbrowski” w czerwcu 1956 r. Od lewej: (1) Piotr (ob. Peter A. Anderson), (3) Przemysław (ob. George Kostrzewski), (4) Jean Anderson-Kostrzewska, (8) Teresa (ob. Tessa Mendez). Z archiwum rodzinnego Tessy Mendez (Teresy Kostrzewskiej)

Fig. 4. Jean Kostrzewska and her three children before leaving for Great Britain aboard the Polish merchant ship m/s „Jarosław Dąbrowski” in June 1956. From the left: (1) Piotr (now: Peter A. Anderson), (3) Przemysław (now: George Kostrzewski), (4) Jean Anderson-Kostrzewska, (8) Teresa (now: Tessa Mendez). From the family collection of Tessa Mendez (née Teresa Kostrzewska)

niku” Józefa Kostrzewskiego (Kostrzewski 1970, 80). Przy tej okazji warto może przytoczyć – za nadesłanymi z brytyjskiego Ministerstwa Obrony dokumentami wojskowymi Zbigniewa Kostrzewskiego – skrót jego wojennych losów, jakże typowych dla wielu młodych Polaków w tamtych latach. Po ukończeniu studiów prawniczych na Uniwersytecie Poznańskim (1937), odbywa on półroczną aplikację adwokacką w Poznaniu, po czym w l. 1938 - VIII 1939 pracuje jako referent w Ubezpieczalni Społecznej w Lesznie. Po wybuchu wojny zgłasza się jako ochotnik do wojska i w dniach 11-28.9.1939 bierze udział w obronie Warszawy (placówka „Kopernik”; dowódca – Feliks Mikołajczak). Po upadku stolicy ucieka na Węgry. Internowany w Buda-

peszcie (12.10.1939-3.1.1940), ucieka do Francji, gdzie 16 I 1940 w Parthenoy zostaje wcielony do 2 Dywizji Strzelców Pieszych (Oddział Rozpoznania – Szwadron Motocyklistów). Po upadku Francji, 27.6.1940 – kolejna ucieczka do Szwajcarii i ponowne internowanie (obozy Füssenroth i Reichenburg). W dniu 12.12.1944 decyduje się zbiec do wyzwolonej Francji, gdzie zgłasza się do Obozu Zbornego nr 2 w Sorgues. Od 20.12.1944 przebywa w Wielkiej Brytanii (Komenda Uzupełnień nr 1), gdzie w dniu 10.2.1945 zostaje wcielony do Dywizji Grenadierów Pancernych (2 Baon), stacjonującej m.in. w Alyth (Perth and Kinross, rezydencja Lands of Loyal), niedaleko rodzinnej wioski jego przyszłej żony (ryc. 6). Zwolniony z Polskich Sił

Ryc. 5. Rodzina Zbigniewa i Jean Kostrzewskich (1952).
Od lewej: (1) Przemysław (ob. George Kostrzewski),
(2) Zbigniew, (3) Piotr (ob. Peter A. Anderson), (4) Ronald
Grzegorz, (5) Jean Kostrzewska, z d. Anderson.
Z archiwum rodzinnego Tessy Mendez
(Teresy Kostrzewskiej)

Fig. 5. Family of Zbigniew and Jean Kostrzewski (1952).
From the left: (1) Przemysław (now: George Kostrzewski),
(2) Zbigniew, (3) Piotr (now: Peter A. Anderson),
(4) Ronald Grzegorz, (5) Jean Kostrzewska, née
Anderson. From the family collection of Tessa Mendez
(née Teresa Kostrzewska)

Ryc. 7. Jean Kostrzewska, z d. Anderson (12.11.1921-
29.3.2010), żona najstarszego syna prof. J.Kostrzewskiego
– Zbigniewa (12.2.1913-5.6.1955) jako pielęgniarka
wojskowa w Szkocji (Auxiliary Territorial Service
– Pomocnicza Obrona Terytorialna; ok. 1945).
Z archiwum rodzinnego Tessy Mendez
(Teresy Kostrzewskiej)

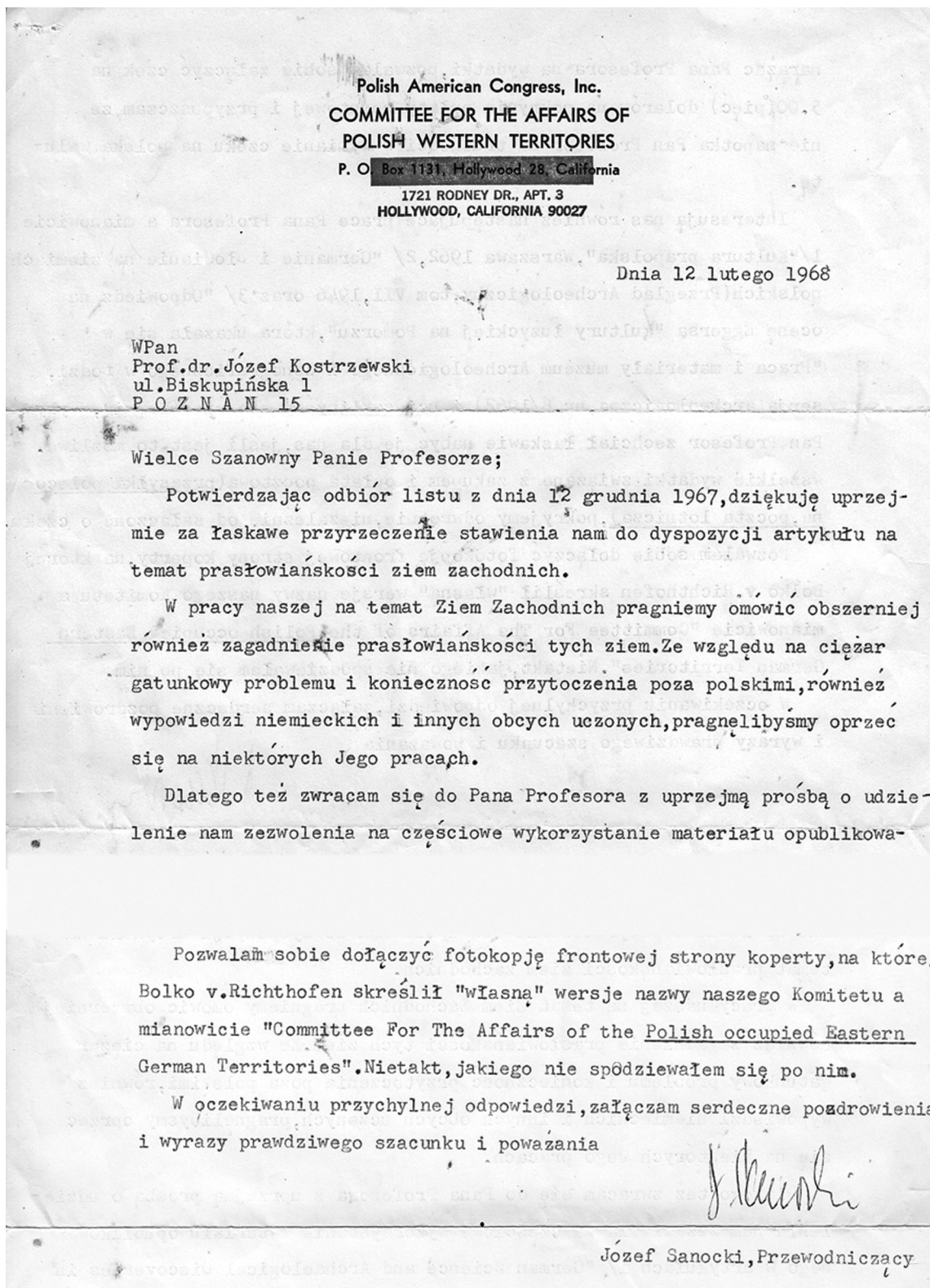
Fig. 7. Jean Kostrzewska, née Anderson (12.11.1921-
29.3.2010), wife of Zbigniew Kostrzewski (12.2.1913-
5.6.1955) – Professor's eldest son, as a military nurse
in Scotland (Auxiliary Territorial Service), ca 1945.
From the family collection of Tessa Mendez
(née Teresa Kostrzewska).

Ryc. 6. Zbigniew Kostrzewski (12.2.1913-5.6.1955),
najstarszy syn Profesora, w mundurze Polskich Sił
Zbrojnych Poza Krajem (1945). Z archiwum rodzinnego
Tessy Mendez (Teresy Kostrzewskiej)

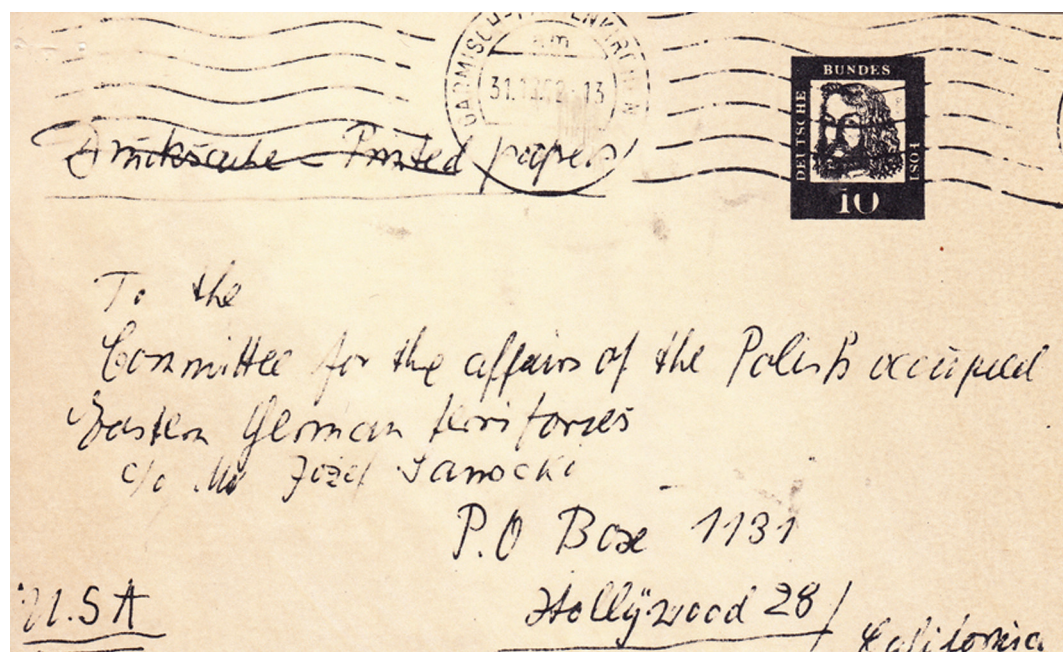
Fig. 6. Zbigniew Kostrzewski (12.2.1913-5.6.1955),
Professor's eldest son, in the uniform of Polish Armed
Forces Abroad (1945). From the family collection
of Tessa Mendez (née Teresa Kostrzewska)

Ryc. 8. List działacza polonijnego Józefa Sanockiego z Hollywood (USA) do Józefa Kostrzewskiego z dnia 12.2.1968 r. Archiwum PAN, Oddział w Poznaniu

Fig. 8. Letter of the Polish emigrant activist Józef Sanocki from Hollywood (USA) to Józef Kostrzewski (12.2.1968). Archive of Polish Academy of Sciences, Poznań Branch

Ryc. 9. Koperta listu Bolko von Richthofena do Józefa Sanockiego z przeinaczoną nazwą organizacji polonijnej w Hollywood. Archiwum PAN, Oddział w Poznaniu

Fig. 9. Envelope of the letter of Bolko von Richthofen to Józef Sanocki with distorted name of the Polish emigrant organization in Hollywood. Archives of the Polish Academy of Sciences, Poznań Branch

Ryc. 10. Poznań-Strzeszynek (1963). Prof. Józef Kostrzewski z Marią Kwiekówną. Archiwum rodzinne Bogumili Kwiek-Pajzderskiej

Fig. 10. Poznań-Strzeszynek (1963). Prof. Józef Kostrzewski with Maria Kwiekówna. From the family collection of Dr. Bogumiła Kwiek-Pajzderska

Zbrojnych Poza Krajem w stopniu Corporal Cadet HM Army (27.9.1945), zawiera ślub z Jean Anderson (Abingdon, Oxfordshire, 14.11.1945), służącą podczas wojny w ATS (Auxiliary Territorial Service – Pomocnicza Obrona Terytorialna) w stopniu sierżanta (Lance Sergeant ATS; ryc. 7). Wraca do kraju okrętem wojennym, w ramach regularnego transportu zdemobilizowanych żołnierzy polskich.

Helena Rembowska (Prinke 2009, 26, ryc. 2) była nie tylko – jak podano uprzednio – „przyjaciółką rodziny”, ale i kimś więcej, bo powinowatą żony Profesora – Jadwigi. Jej korespondencja z Józefem Kostrzewskim z lat 1960-69, a zwłaszcza wysłana przez nią z wycieczki do Berlina pocztówka z datą 6.9.196? dowodzi, że znajomość ich sięgała jeszcze okresu przed pierwszą wojną światową, kiedy to zamieszkiwali w tym samym domu w Cöpenick (obecnie: Berlin-Köpenick) i chodzili do tego samego kościoła. Z kolei przyczyną śmierci wnuka Profesora, Krzysztofa Orlewicza (1949-1985), nie był tętniak mózgu, jak to podano w przyp. 35; zmarł on po operacji guza wewnętrznego narządu słuchu.

Wzmiankę Józefa Kostrzewskiego w liście do córki z dnia 15.1.1968, dotyczącą jego artykułu, wysłanego właśnie do polskiej organizacji w Hollywood, z konieczności opatrzone uprzednio jedynie słowami „Brak bliższych danych” (Prinke 2009, 35, przyp. 38). Obecnie, w oparciu o odnaleziony właśnie list prezesa tejże organizacji – Józefa Sanockiego do Profesora z 12.2.1968, możemy zastąpić je konkretnymi. Wiemy więc już, że chodziło tu o polonijną organizację „Committee for the Affairs of Polish Western Territories” (Komitet do Spraw Polskich Ziem Zachodnich), 1721 Rodney Dr., Apt. 3, Hollywood, California 90027, afiliowaną przy Kongresie Polonii Amerykańskiej (ryc. 8). Prezes Sanocki prosi w swym liście Józefa Kostrzew-

skiego o zgodę na wykorzystanie fragmentów kilku jego artykułów w przygotowywanej przez Komitet publikacji dot. polskich Ziem Zachodnich, a przy okazji informuje adresata o szczególnym gościu, jaki spotkał go ze strony wieloletniego protagonisty Józefa Kostrzewskiego – prof. Bolko von Richthofena (planowana publikacja miała bowiem przedstawić również niemieckie opinie w tej kwestii). Adresując swój list do Sanockiego, von Richthofen ostentacyjnie przekreślił nazwę jego organizacji, pisząc na kopercie: „Committee for the Affairs of Polish Occupied Eastern German Territories” (Komitet do spraw Ziem Wschodnioniemieckich, okupowanych przez Polskę; ryc. 9). Sanocki skwitował to krótko: „Nietakt, jakiego nie spodziewałem się po nim”.

Do powyższych uzupełnień i sprostowań dołączono kilka nowo pozyskanych fotografii, ilustrujących tematykę poruszaną w „Listach”. Oprócz niedostępnych uprzednio wizerunków Marii Kostrzewskiej Orlewicz – autorki publikowanego tekstu (ryc. 1) oraz Jean Anderson-Kostrzewskiej (ryc. 2) i Zbigniewa Kostrzewskiego, prezentujemy zdjęcie Marii Kwiekówny (ryc. 10), osoby, która – podczas niedzielnych odwiedzin w Strzeszynie w dniu 19.10.1969 – spędziła z Profesorem ostatnie godziny jego życia (Prinke 2009, 37). Pochodzi ona ze spokrewnionej z Józefem Kostrzewskim rodziny prof. Marka Kwieka – poznańskiego fizyka-akustyka (Prinke 2009, 37, przyp. 48).

BIBLIOGRAFIA

- Prinke A.
2009 *O pewnym odkryciu archiwalnym. Ostatnie lata życia prof. Józefa Kostrzewskiego w jego własnej relacji*, „Przegląd Archeologiczny”, t. 57, 23-37.

MORE ON THE LETTERS OF PROFESSOR JÓZEF KOSTRZEWSKI TO HIS DAUGHTER

SUMMARY

This note contains a supplement to the information on Prof. Józef Kostrzewski's last years as presented by his daughter Maria Kostrzewska-Orlewicz, who based her relation on their correspondence from 1953-1969 (Prinke 2009). As a result of further archival research, several details were added or corrected. The main correction concerns the way

in which his daughter-in-law, Jean Anderson-Kostrzewska, emigrated back to her native Scotland in 1956 with her three children after the death of Professor's eldest son – Zbigniew. According to some oral relations it happened in an illegal way; however, the newly discovered written permission of the People's State Council, the highest authority in Commu-

nist Poland (fig. 3), denies this. Thanks to the British and Polish military documents of Zbigniew Kostrzewski (fig. 6), one could reconstruct his itinerary during the Second World War from Poland to Britain and back (1939-1946). Finally, a short remark by Prof. Józef Kostrzewski on his correspondence with a Polish organization in Hollywood (Los Ange-

les, California) can now be completed: it was the Committee for the Affairs of Polish Western Territories, affiliated with the Polish American Congress; it asked for the permission to publish some of the Professor's political papers on the problem of Polish Western Territories (fig. 8).

Adres Autora:
Dr Andrzej Prinke
Muzeum Archeologiczne w Poznaniu
ul. Wodna 27
61-781 Poznań
aprinke@man.poznan.pl